

ТАБИЙ ВА СИНТЕТИК НАРКОТИК ДОРИ ВОСИТАЛАРИНИНГ ФОЙДАЛИ ВА ЗАРАРЛИ ХУСУСИЯТЛАРИ:

Tursunova Mohida, Davronov Zafar, Sayitov Azatbek

Samarqand davlat tibbiyot universiteti;

Davolash fakulteti 1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Pardayeva Sohiba Bo'riyevna

Annotatsiya

Ushbu maqolada tabiiy va sintetik narkotik dori vositalarining kimyoviy tabiati, farmakologik ta'siri, tibbiyotdagi o'rni va inson organizmiga salbiy ta'siri tahlil qilingan. Ularning tibbiyotdagi o'rni, og'riq qoldirish mexanizmi va shu bilan birga, markaziy asab tizimiga yetkazadigan qayta tiklanmaydigan zararlari yoritilgan. Maqolada tadqiqot natijalariga ko'ra, narkotik moddalarning ratsional va nazoratli qo'llanilishi tibbiyotda muhim ahamiyatga ega ekani, biroq nazoratsiz iste'moli og'ir ijtimoiy va tibbiy oqibatlarga olib kelishi ilmiy asoslab berilgan.

ПОЛЕЗНЫЕ И ВРЕДНЫЕ СВОЙСТВА НАТУРАЛЬНЫХ И СИНТЕТИЧЕСКИХ НАРКОТИЧЕСКИХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ:

Tursunova Mohida, Davronov Zafar, Sayitov Azatbek

Самаркандский государственный медицинский университет;

Студент 1-го курса лечебного факультета

Научный руководитель: Пардаева Сохиба Буриевна

Самаркандский государственный медицинский университет, Узбекистан

Аннотация

В данной статье анализируется химическая природа природных и синтетических наркотических препаратов, их фармакологическое действие,

роль в медицине и негативное воздействие на организм человека. Освещены их роль в медицине, механизм обезболивания и, вместе с тем, необратимый вред, который они причиняют центральной нервной системе. Согласно результатам исследования, в статье научно обосновано, что рациональное и контролируемое употребление наркотиков имеет важное значение в медицине, но их неконтролируемое употребление приводит к тяжелым социальным и медицинским последствиям.

BENEFICIAL AND HARMFUL PROPERTIES OF NATURAL AND SYNTHETIC DRUGS:

Tursunova Mokhida, Davronov Zafar, Sayitov Azatbek

Samarkand State Medical University;

1st year student of the Faculty of Medicine

Scientific supervisor: Pardayeva Sohiba Borievna

Samarkand State Medical University, Uzbekistan

Abstract

This article analyzes the chemical nature of natural and synthetic narcotic drugs, their pharmacological effects, their role in medicine, and their negative effects on the human body. Their role in medicine, the mechanism of pain relief, and, at the same time, the irreversible damage they cause to the central nervous system are highlighted. According to the research results, the article scientifically substantiates that the rational and controlled use of drugs is important in medicine, but their uncontrolled use leads to severe social and medical consequences.

Kalit so‘zlar: opioidlar, kannabinoidlar, sintetik narkotiklar, psixotrop moddalar, farmakologiya, toksikologiya.

Kirish

Zamonaviy tibbiyot va farmakologiyada tabiiy va sintetik narkotik moddalar ikki yoqlama xarakterga ega. Bir tomondan, ular kuchli og‘riq qoldiruvchi va anestetik vositalar sifatida jarrohlik va onkologiyada muhim ahamiyatga ega. Ikkinchi tomondan, ularning noqonuniy aylanishi va nazoratsiz iste‘moli global ijtimoiy-tibbiy muammoni keltirib chiqarmoqda.

Narkotik ta’sirga ega bo‘lgan dori vositalari insoniyat tarixida qadimdan ma’lum bo‘lib, dastlab tabiiy manbalardan olingan. Zamonaviy fan-texnika taraqqiyoti natijasida insonlar tomonidan sintetik narkotik moddalar yaratilib, tibbiyot amaliyotida keng qo‘llanilmoqda.

Bugungi kunda mazkur moddalar ikki qarama-qarshi jihatga ega:

tibbiy ahamiyat (og‘riqsizlantirish, anesteziya)

ijtimoiy xavf (qaramlik, narkomaniya)

Shu sababli ularning ilmiy tahlili muhim ahamiyat kasb etadi.

Farmakologiya va toksikologiya sohasidagi izlanishlar va tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, narkotik moddalar markaziy asab tizimiga ta’sir qiluvchi asosiy birikmalar hisoblanadi.

Tadqiqotlarda quyidagilar ta’kidlanadi:

Tabiiy narkotiklar — tabiatda mavjud biogen alkaloidlar

Sintetik narkotiklar — laboratoriyada insonlar tomonidan sintez qilingan moddalar

Oxirgi yillarda sintetik opioidlar ayniqsa fentanil turlari juda kuchli ta’siri bilan ajralib turishi qayd etilmoqda.

Asosiy qism

1. Tabiiy narkotik vositalar: Tarixiy va tibbiy jihatlar

Tabiiy narkotiklar asosan o‘simlik xom ashyosidan (ko‘knor, koka bargi, kannabis) olinadi.

Tabiiy narkotik vositalar — bu tarkibida markaziy asab tizimiga kuchli ta’sir etuvchi psixoaktiv moddalar bo‘lgan, qayta ishlanmagan yoki kam ishlov berilgan o‘simlik va biologik xom ashyolardir.

Ularning asosiy turlari quyidagilar:

1. **Ko'knor (Opiy) guruhi:** Bular ko'knor o'simligining sutidan olinadigan xom opiy, morfin va kodeinlar hisoblanadi. Ular kuchli og'riq qoldiruvchi, ammo tez o'rganib qolishni (qaramlik) keltirib chiqaruvchi xususiyatga ega.
2. **Kannabis (Kanap) guruhi:** Bular marixuana va gashishlardan iborat. Ularning tarkibidagi asosiy modda — tetragidrokannabinol (TGK) bo'lib, u inson ongini va idrok etish qobiliyatiga ta'sir qiladi.
3. **Koka guruhi:** Janubiy Amerikada o'suvchi koka butasi barglaridir. Undan kuchli stimulyator — kokain olinadi.

Gallyutsinogen qo'ziqorinlar: Bular tarkibida psilotsibin va psilotsin moddalari bo'lgan qo'ziqorinlar bo'lib, ular insonlarda vizual va eshitish gallyutsinatsiyalarini keltirib chiqaradi.

Tabiiy bo'lishiga qaramay, bu moddalar jigar, miya va yurak-qon tomir tizimiga qayta tiklanmas zarar yetkazadi, buning natijasida inson organizmida turli xil patologiyalar kuzatilishi mumkin.

Foydali xususiyatlari: Tibbiyotda morfin, kodein kabi alkaloidlar kuchli og'riq sindromlarini (masalan, miokard infarkti yoki og'ir jarohatlar) bartaraf etish uchun ishlatiladi. Ular markaziy asab tizimidagi opiat retseptorlariga ta'sir qilib, og'riq impulslarini bloklaydi.

Zararli xususiyatlari: Doimiy iste'mol qilish natijasida organizmda metabolik jarayonlar o'zgaradi. Tabiiy opiatlar jigar, buyrak va nafas olish tizimiga sezilarli zarar yetkazadi. Eng asosiy xavf — jismoniy va ruhiy qaramlikning tez shakllanishidir.

2. Sintetik narkotiklar: Texnogen xavf

Sintetik vositalar (metadon, amfetaminlar, "spays"lar) kimyoviy laboratoriyalarda to'liq sintez qilinadi.

Sintetik narkotiklar — bu tabiiy xomashyodan emas, balki kimyoviy laboratoriyalarda turli kimyoviy moddalarni sintez qilish orqali olinadigan psixoaktiv moddalardir. Ular tabiiy narkotiklarga nisbatan bir necha barobar kuchliroq va inson salomatligi uchun ancha xavfliroq hisoblanadi.

Asosiy turlari:

Sintetik kannabinoidlar (Spays, K2): Tabiiy marixuana ta'sirini takrorlash uchun yaratilgan, ammo miyaga ta'siri 10–100 marta kuchliroq bo'lishi mumkin.

Sintetik katinonlar ("Tuzlar", Bath salts): Meredron, alfa-PVP kabi moddalar. Ular kuchli stimulyator bo'lib, insonda tajavvuzkorlik va og'ir gallyutsinatsiyalarni keltirib chiqaradi.

Sintetik opioidlar (Fentanil): Tibbiyotda ishlatiladigan fentanildan tashqari, uning noqonuniy analoglari juda xavfli. Ular morfindan 50–100 marta kuchliroq bo'lib, juda kichik dozasi ham o'limga olib kelishi mumkin.

1. **Amfetamin guruhi:** Metamfetamin va ekstazi (MDMA). Ular markaziy asab tizimini haddan tashqari qo'zg'atadi.
2. **Inson organizmiga ta'siri va xavflari:**
3. **Tezkor qaramlik:** Sintetik moddalarga o'rganib qolish bir yoki ikki marta iste'mol qilgandan so'ng paydo bo'lishi mumkin.
4. **Psixik buzilishlar:** Кучли кўркув (параноя), ваҳима, галлюцинациялар ва суицидга мойиллик.
5. **Jismoniy zarar:** Yurak xuruji, insult, buyrak va jigar yetishmovchiligi, shuningdek, nafas olishning to'xtab qolishi.
6. **Noma'lum tarkib:** Bu moddalar yashirin laboratoriyalarda tayyorlangani sababli, ularning ichida qanday zaharli qo'shimchalar borligini hech kim bilmaydi.

O'zbekistondagi holat va qonunchilik:

Nazorat kuchaytirilgan: O'zbekistonda sintetik narkotiklar va ularning analoglarini ishlab chiqarish, saqlash va sotish qat'iy taqiqlangan hamda jinoiy javobgarlikka sabab bo'ladi.

Statistika: So'nggi yillarda sintetik narkotiklarning noqonuniy aylanmasi va musodara qilinish holatlari keskin oshgani kuzatilmoqda (masalan, 2024–2026 yillardagi ma'lumotlarga ko'ra).

Profilaktika: Maktab va oliy ta'lim muassasalarida yoshlarni "dorixona narkomaniyasi" va sintetik moddalar xavfidan asrash bo'yicha doimiy reydlar va tushuntirish ishlari olib borilmoqda.

Tibbiy qo'llanilishi: Ba'zi sintetik vositalar (masalan, fentanil) jarrohlikda anesteziya sifatida ishlatiladi. Ularning ta'siri tabiiy analoglardan bir necha o'n barobar kuchliroq bo'lishi mumkin.

Zararli xususiyatlari: Sintetik narkotiklar tabiiylariga qaraganda xavfliroq hisoblanadi. Ularning kimyoviy tarkibi tez-tez o'zgarib turgani bois, organizm ularni parchalashga ulgurmaydi, natijada kuchli intoksikatsiya va qaytmas neyrodegenerativ jarayonlar yuzaga keladi. Ayniqsa, sintetik psixostimulyatorlar qisqa muddat ichida shaxs degradatsiyasiga va o'tkir psixozga olib keladi.

3. Patofiziologik oqibatlar

Har qanday narkotik modda iste'mol qilinganda, organizmdagi gomeostaz buziladi.

1. **Neyrokimyoviy darajada:** Dofamin va serotonin almashinuvi izdan chiqadi, bu esa chuqur depressiya va anhedoniyaga (zavqlanish qobiliyatining yo'qolishi) sabab bo'ladi.
2. **Somatik darajada:** Immun tizimi susayadi, yurak-qon tomir yetishmovchiligi va gepatit kabi kasalliklar rivojlanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, narkotik vositalarning "foydali" jihati faqatgina professional tibbiy nazorat ostida, qat'iy dozalarda va hayotiy ko'rsatmalar asosidagina mavjud bo'lishi mumkin. Ulardan tashqaridagi har qanday iste'mol — inson salomatligi va jamiyat genofondi uchun halokatlidir. Sintetik narkotiklarning paydo bo'lishi esa toksikologik xavfni yangi bosqichga olib chiqdi, bu esa profilaktika va davolash usullarini doimiy takomillashtirishni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Topliss J. G. et al. Natural and synthetic substances related to human health (IUPAC Technical Report) // Pure and Applied Chemistry. – 2002. – T. 74. – №. 10. – С. 1957-1985.
2. Nisar B., Sultan A., Rubab S. L. Comparison of medicinally important natural products versus synthetic drugs-a short commentary // Nat. Prod. Chem. Res. – 2018. – T. 6. – №. 2. – С. 308.
3. Karimi A., Majlesi M., Rafieian-Kopaei M. Herbal versus synthetic drugs; beliefs and facts // Journal of nephro pharmacology. – 2015. – T. 4. – №. 1. – С. 27.
4. Pardayeva S. B. et al. Tabiiy va sintetik narkotik vositalar. Foydasi va zararlarini o'rganish // Экономика и социум. – 2025. – №. 5-1 (132). – с. 580-587.
5. Otaboyev O. F., Pardayeva S. B. Shifobaxsh o'simliklardagi biofaol komponentlarning molekulyar xususiyatlari va ularni aniqlash usullari // Экономика и социум. – 2025. – №. 11-2 (138). – С. 387-392.